

UDC (УДК) 94(4778)

Лепісевич Петро Миронович,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
Львівського державного університету внутрішніх справ
(Львів, Україна)
e-mail: mariya.lepisevych@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-5970-2988

Макарчук Володимир Степанович,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії, історії та філософії права
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна)
e-mail: IDP.dept@lpnu.ua
ORCID ID: 0000-0001-5441-0468

**ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ
ПРОТИСТОЯННЯ ОУН-УПА РАДЯНСЬКИМ КАРАЛЬНИМ ОРГАНАМ
В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД**

Анотація. порушено питання про достовірність двосторонніх втрат у протистоянні радянської репресивної машини, з одного боку, і українського збройного підпілля, з іншого. Використано документи з фонду Державного архіву Російської Федерації та українські джерела наукового, публіцистичного й мемуарного характеру. Наведено власну оцінку безповоротних втрат української сторони.

Ключові поняття: репресивно-каральна політика радянської тоталітарної держави, порушення прав людини у Союзі РСР, Західна Україна у післявоєнний період.

Lepisevych Petro,

PhD (History), Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Theory and History of State and Law,
Constitutional and International Law,
Lviv State University of Internal Affairs
(Lviv, Ukraine)
e-mail: mariya.lepisevych@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-5970-2988

Makarchuk Volodymyr,

Doctor of Law, Professor,
Professor of the Departments of Theory,
History and Philosophy of Law,
Institute of Jurisprudence,
Psychology and Innovative Education,
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine)
e-mail: IDP.dept@lpnu.ua
ORCID ID: 0000-0001-5441-0468

**HISTORICAL AND LEGAL RESEARCH OUN-UPA OPPOSITION
TO SOVIET PUNISHMENT BODIES IN THE POSTWAR PERIOD**

Abstract. The article deals with the authenticity of bilateral losses in confrontation between the Soviet repression machine, on the one hand, and the Ukrainian armed underground, on the other hand.

Documents of the State Archives of the Russian Federation and Ukrainian sources of scientific, journalistic and memory nature are used. The authors' estimates of the irreversible losses of the Ukrainian side are suggested.

The question of the credibility of the sources that give a picture of the scope of Stalin's repressions in the western regions of Ukraine in the postwar years remains open. Obviously, the sources presented by the Ukrainian independent scientific school with its reliance on the nationalist, mainly emigrant literature and the «memories» of the direct participants of the events of the Ukrainian side are unreliable. Serious researchers of the events of 1944 – early 1950 s should apprehend them critically. At the same time, Soviet sources, including documentaries, cannot be considered to be entirely reliable. The fantasy of the authors was significantly stimulated by career ambitions and the desire to receive state awards, but those indicators that were harder to fake – in particular, the number of weapons confiscated from «bandits», restrained that process. However, there is no doubt that there are facts of so-called Soviet power, which acted as cruelly as possible, without even complying with the conditional requirements of «Soviet legality». Torture against detained «bandits» and «accomplices» was the principle; responsibility for cases of authority abuse, including unprovoked killings of civilians, is not even recorded in official Soviet documents.

Key concepts: repressive and punitive policy of the Soviet totalitarian state, human rights abuses in the USSR, Western Ukraine in the postwar period.

DOI 10.32518/2617-4162-2020-2-44-50

Вступ

Події 1944–1948 рр. у Західній Україні були справжньою війною місцевого населення з червоними окупантами. Відлуння цієї війни відчувалося аж до початку 1960-х рр. (у Вікіпедії зазначено, що останній бій вояків Української Повстанської Армії відбувся проти оперативної групи Тернопільського УКГБ 14 квітня 1960 р.) [1]. Водночас ця національно-визвольна боротьба мала й елементи громадянської війни.

Учасники протистояння подають абсолютно різні цифрові оцінки втрат і загальних, і в окремих епізодах. До прикладу, втрати під час битви під Гурбами (Тернопільщина), що відбулася 21–25 (27) квітня 1944 р., український автор, посилаючись на дані П. Мірчука, наведені в праці «Українська повстанська армія 1942–1952», оцінює як мінімальні: «Втрати у Гурбенських боях становили з боку УПА 380 осіб, в т.ч. 80, що полягли на полі бою, а також 100 поранених та 200 ще неозброєних новобранців (...). Втрати енкаведистів – 800 осіб. Незважаючи на переважаючі сили, ворог поставленої мети не досягнув. Повстанці вирвалися з хитро спланованої пастки, вийшли в протилежному фронту напрямку, отже поразки не зазнали» [2]. Натомість Л. Берія у доповідній записці Й. Сталіну від 3 травня 1944 р. подавав зовсім інші цифри: «Со стороны бандитов применялись миномёты, пулемёты и ручное вооружение. Всего с 21 по 27 апреля имели место 26 боевых столкновений, в результате которых убито бандитов – 2018, захвачено живыми – 1570. Захвачено: один самолёт У-2, пушек – 7, станковых пулемётов – 55, ручных пулемётов – 42, миномётов – 15, противотанковых ружей – 6, автоматов – 31, винтовок – 298, пистолетов – 16,

ручных гранат – 789 (...). Наши потери при проведении операции: убитыми – 11, ранеными – 46 человек» [3].

Мета статті полягає в тому, щоб за допомогою компаративістського аналізу радянських та українських націоналістичних джерел дати оцінку масштабам національно-визвольної боротьби, а також охарактеризувати радянські *неправові* (терористичні) методи боротьби з українським націоналістичним підпіллям.

Ми свідомо відмовилися від звернення до радянських «наукових» розвідок кінця 1940-х – 1980-х рр. як завідомо сумнівних. Натомість основна опора – з так би мовити, радянського боку – робиться на документальних даних, репрезентованих у збірці документів «Особые папки» Сталіна і Молотова про національно-визвольну боротьбу в Західній Україні у 1944–1948 рр. У виданні є 131 розсекречений документ радянської доби.

Українська історична та історико-правова думка, навпаки, представлена зазвичай працями науковців і публіцистів, зокрема Я. Гірнича, А. Закревського, Ю. Киричука, П. Мірчука, М. Поліковського та ін.

Звичайно, автори наукової розвідки розуміють, що і «українські» цифри та факти можуть виявитися недостовірними. Для з'ясування істини, власне, й потрібні методи і підходи юридичної компаративістики.

1. Сутички ОУН-УПА з радянськими державними, військовими та каральними структурами у тернопільському регіоні

Спершу проаналізуємо окремі сутички ОУН-УПА з радянськими державними, військовими та каральними структурами, взявши за основу тернопільський регіон як один із типових теа-

трів військового протистояння, а згодом дамо оцінку, так би мовити, підсумковим документам з анонсованої збірки «Особые папки».

Лютий 1945 р. *Українське джерело*: «6 лютого 1945 курінь командира Бистрого повністю знищив більшовицьку базу в с. Бариші, Бучацький р-н. З гарнізону чисельністю 200 осіб врятувалися одиниці» [4]. В *радянських джерелах* («Особые папки»): «В ночь на 7 февраля банда численностью до 500 человек совершила нападение на село Бараш Бучачского района. Бандиты убили 93 и ранили 20 местных жителей-поляков и сожгли 212 домов (...) Прибывшая на место оперативная группа столкнулась с заслонами, оставленными бандитами при отходе. В результате перестрелки убито 18 бандитов; один бандит ранен и захвачен живым» [5].

Березень 1945 р. *Українське джерело*: «13 березня 1945 р. відділи УПА, ОУН та Служби Безпеки (СБ), під орудою пор. Прута організували засідку на дві роти енкаведистів, котрі проводили каральні акції проти селян під виглядом фальшивих підрозділів УПА в селах Стрийського району. Втрати НКВД: 170 вбитих і 60 поранених. Загинув 1 воїн УПА». 14 березня 1945 р.: курінь командира Бистрого провів багатогодинний бій біля с. Худіївці, р-н Мельниця-Подільська. Втрати ворога: 80 вбитих і 8 поранених. 15 березня 1945 р.: курінь Бистрого розбив біля с. Германівка, р-н Мельниця-Подільська, наступ більшовиків, знищивши 70 ворогів та поранивши 150. 21 березня 1945 р.: сотня «Сірі Вовки» з куреня к-ра Бистрого ліквідувала роту карателів в лісі біля с. Цигани, р-н Скала Подільська, недалеко ріки Збруч, котрі планували проведення зачисток у навколишніх селах. Втрати терористів: 70 вбитих і 40 полонених. Втрати УПА: 0 [4].

25 березня 1945 р.: сотня «Рубачі» к-ра Гамалі провела бої з 2 ротами НКВД в с. Городище, р-н Великий Глибочок біля Тернополя. Втрати НКВД: 50 вбитих і 43 ранених; втрати УПА: 1 поранений.

Радянське джерело фіксує у березні 1945 р. в Тернопільській області лише два дрібні прояви «бандитизму» – у ніч на 7 березня повстанцями спалено 72 телеграфні стовпи в Цуманському районі; 8 березня «банда численністю до 100 человек сожгла 13 мостов в селе Конушковцы В. Глубочевского района. Местная группа самообороны вступила в бой с бандой. В результате перестрелки убито 5 и несколько бандитов ранены. Раненых и убитых бандиты унесли с собой» [6].

Квітень 1945 р. *Українське джерело*: 15 квітня 1945 р. сотня «Лісовики» к-ра Крука

провела переможний бій з переважаючими каральними військами в лісах між сс. Сільце і Діброва, р-н Підгайці. Ворог втратив: 170 вбитих і 200 ранених. Втрати УПА: 60 вбитих і поранених. Захоплено багато зброї і військової амуніції. 29 квітня відбувся успішний бій з полком НКВД на Кременеччині, в якому ліквідовано близько 200 ворогів [4].

Радянське джерело: «15 апреля в село Важковцы Борщевского района прибыла оперативная группа. В селе находилась банда численностью до 30 человек. В результате завязавшейся перестрелки бандиты отступили в направлении леса. В это время по направлению к селу следовала группа советско-партийных работников, которая натолкнулась на отступающую банду. Бандиты убили судью Сердюк и ранили инструктора райкома комсомола Волчину (...). В ночь на 15 апреля бандиты напали на село Рогатин, в котором находилась опергруппа НКВД. В результате боя бандиты стали отступать, отстреливаясь зажигательными пулями. Подождено 63 постройки, убито 36 местных жителей, 10 человек сгорело в домах» [7]. Про втрати опергрупи джерело не згадує, як і не згадує про потужні бої на Кременеччині.

Травень 1945 р. *Українське джерело*: «7 травня відбулися запеклі бої між куренем к-ра Бистрого і 282-им полком НКВД та чортківським «істребительним батальоном», котрий провів операції під виглядом фальшивого УПА. Бій відбувся у лісі біля с. Сосулівки, р-н Чортків, на т. зв. Качуровій Горі, в південній Тернопільщині. Втрати терористів: близько 100 вбитих і ранених; втрати УПА: 5 вбитих і поранених. Захоплено багато зброї і військової амуніції. 10 травня полк НКВД наскочив на два рої із сотні «Бурлаки» у с. Остальці, р-н Микулинці. У завзятому бою ворог втратив 85 вбитих і 50 поранених, а УПА – 16 погблих» [4].

Радянське джерело: (протягом 1 травня – 15 червня 1945 рр. у всіх західних областях): «Наши потери: убито – 96, ранено – 95, пропали без вести – 4 человека» [8].

2. Аналіз достовірності джерел, що унаочнюють сталінські репресії у західних областях України

На перший погляд, більш достовірними видаються радянські дані про взаємні втрати сторін. Будемо відвертими, вчорашнім сільським парубкам протистояла добре відлагоджена машина терору з вояками, які пройшли жорсткий вишкіл Другої світової війни. У т.зв. військово-чекістських операціях застосувалися навіть легкі танки. Повірити у те, що втрати були приблизно однаковими, дуже складно.

Окрім того, радянські джерела (щоправда, вимушено) повідомляли не лише про свої успіхи, а й про невдачі: «5 января (1946 р. – Авт.) на окраине села Бураковка Тлустянского района Тернопольской области бандой главаря «Савва» совершено нападение на группу советских работников и оперативно-войсковую группу РО НКВД, проводивших в селе Бураковка предвыборное собрание. В результате внезапного нападения с применением ручных гранат, обе группы в количестве 25 человек погибли. Убиты: народный судья Цимбаленко, (...) начальник РО НКВД майор Слепцов, старший оперуполномоченный Смирнов, оперуполномоченный Елин, начальник штаба истребительного батальона Иванов, 4 участковых уполномоченных милиции, 4 бойца истребительного батальона и 10 бойцов войск НКВД. Бандиты раздели убитых и забрали их оружие. Опергруппой УНКВД по Тернопольской волости (так в тексте. – Авт.) по делу задержано 40 человек, в том числе старичная ОУН, 2 бандита, связные, члены семей бандитов и бандпособники» [9]. Інформація датована 19 січням.

А 23 січня про цю ж прикру для радянської влади подію доповідали Сталіну, Молотову, Берії і Маленкову зовсім по-іншому: «5-го января т. г. вблизи села Бураковка Тлустянского района Тернопольской области банда под руководством оуновца «Савва» из засады забросала гранатами и обстреляла из ручных пулеметов оперативно-войсковую группу РО НКВД, возвращавшуюся после проведения предвыборного собрания в селе Бураковка. Бандитами убиты 25 бойцов и сотрудников райотделения НКВД, а также (...), командированные для проведения предвыборной работы. В результате преследования банда численностью 15 человек полностью ликвидирована. Арестовано 36 пособников банды» [10]. Отже, кількість радянських втрат збільшилася на три особи (цивільних). Але навіть не це вражає. З тексту очевидно, що протягом 19–23 січня у радянської сторони була машина часу, що дозволила за гарячими слідами наздогнати і ліквідувати банду з 15 чоловік. Дивно, чому чекісти не подалися на ній у 4 січня, аби запобігти втрачати узагалі?

Тож і радянська інформація видається нам не надто достовірною. Це стосується і втрат «бандитів», і власних, які свідомо применшувалися.

Наведемо типовий приклад. 2 липня 1945 р. комісар держбезпеки 3-го рангу Леонтьєв доповідав наркомуну держбезпеки Л. Берії (той розіслав копії Сталіну, Молотову та Маленкову) про результати «чекістсько-військової операції» з ліквідації формувань УПА

на кордоні Брестської і Волинської областей 22 червня (чомуś аж на десятий день – Авт.): «В результате операции убито 46 и задержано 28 бандитов (...) у бандитов изъято 2 ручных пулемета, 8 автоматов, 23 винтовки, 2 револьвера и 45 килограммов взрывчатых веществ» [11]. Отже, разом знешкоджено 74 «бандита». У них вилучено 35 одиниць вогнепальної зброї, з яких 2 (револьвери) – це зброя ближнього бою, яка зазвичай «дублює» автомат чи кулемет. Отже, або більше половини «бандитів» жодної зброї не мали (а носили при собі по кілограму вибухової речовини, з якою і були затримані), або наркомуну Берії разом із Сталіним, Молотовим і Маленковим підсунули відверту «липу».

Вакханалія кривавих радянських «перемог» тривала й далі. Так, за березень 1946 р., якщо вірити радянським джерелам, у результаті військово-чекістських операцій «ликвідовано учасників советского подполья, бандпособников и бандитов – 8360». У цьому ж документі вказані й власні безповоротні втрати – 6 співробітників МВС – МДБ, офіцерів військ МВС і Червоної Армії – 2, сержантського і рядового складу – 3, бійців винищувальних батальйонів – 10, радпартактиву – 6, місцевих громадян – 48 [12]. Масштаб двосторонніх втрат вражає, чи не так?

У лютому 1948 р. 5-й прикордонний загін Українського прикордонного округу доповідав про ліквідацію «бандитів з оунівської сотні «Біра»: «Всего за время операции убито 95 бандитов и 1 задержан (...) В ходе операции захвачено 3 ручных пулемёта, 15 автоматов, 14 винтовок и карабинов, 5 пистолетов, 68 гранат. С нашей стороны потерь нет. Операция по ликвидации банды закончена» [13]. Отже, у 96 знешкоджених «бандитів» вилучено 37 одиниць стрілецької зброї, включаючи 5 пістолетів – зброї ближнього бою, яка зазвичай «дублює» автомат чи кулемет. Тобто близько двох третин убитих «оунівців» могли оборонятися від професіоналів-прикордонників хіба що ножами. Або – що більш вірогідно – «справжня цифра» була взята, як видається, зі стелі. Чи ще гірше – для вагомшого показника прикордонники вбивали всіх, хто опинявся в районі проведення чекістської операції – жителів глухих хуторів, збирачів хмизу та брусниці, подорожніх на лісових стежках тощо.

І ще один – цього разу не точковий, а глобальний – «цифровий» прокол радянської карально-репресивної системи та її пропагандистської машини. 13 липня 1945 р. нарком внутрішніх справ Союзу РСР Л. Берія звітував Сталіну, Молотову та Маленкову, що «всього за время проведения операций по ликвидации банд УПА с февраля 1944 года по 30 июня 1945

года убито 93167 и захвачено живими 97039 бандитов. Явилось с повинной 72338 бандитов и уклоняющихся от службы в Красной Армии». При тому узято трофеїв: «самолетов У-2 – 1, пушек – 47, бронемашин – 1, бронетранспортеров – 1, минометов – 452, гранатометов – 49, огнеметов – 20, ПТР – 283, пулеметов – 5200, автоматов – 9164, винтовок – 35676» [14]. Отже, кількість озброєних «бандитів» не становить навіть 60 тисяч (не беручи до уваги те, що в одного вояка УПА могло бути й кілька одиниць зброї). То кого ж тоді вбивали, захоплювали в полон і приймали з повинною (разом майже 300 тис. чоловік станом на першу половину 1945 р.) доблестні радянські каральні органи? І як беззбройні, по суті, люди ставали для радянської влади «бандитами»?

І ще один принциповий момент. Якщо проти радянської влади виступили сотні тисяч людей (а скільки заляканих просто побоялися піти на відкритий виступ), то чи можна називати це «бандитизмом»?

На підтвердження висловленої думки наведемо й такий факт. У Додатках до «Особых папок» містяться Укази Верховної Ради Союзу РСР про нагородження орденами і медалями генералів, офіцерського та рядового складу військ НКВС за т. зв. військово-чекістські операції.

Лише в одному з них у переліку нагороджених – кавалери ордена Суворова 1-го ступеня (генерал-полковник і генерал-лейтенант), орденом Суворова 2-го ступеня (16 генералів), орденом Кутузова 2-го ступеня (33 генерали та полковники), орденом Богдана Хмельницького 2-го ступеня (6 полковників); перелік нагороджених відзнаками нижчого рангу займає аж 83 сторінки тексту великого формату [15]. Таких Указів було декілька [16]. Принаймні один із борців з «бандитизмом» – «отважний боец-чекіст» ефрейтор С. С. Пустельников став Героєм Радянського Союзу [17]. Чи не забагато високого нагород за боротьбу із банальним «бандитизмом»?

Відтак очевидно, що точна (і навіть приблизна) кількість жертв взаємного протистояння репресивно-каральної машини тоталітарної держави й українського національно-визвольного руху і надалі є невідомою. Втім, зрозуміло, що втрати української сторони були незрівняно вищими. На нашу думку, певну підказку могла б дати цифра сімей активних націоналістів, виселених із західних областей

УРСР (операція здійснювалася в листопаді – грудні 1947 р.). Ідеться загалом про 26644 сім'ї [18]. З одного боку, не кожний «знешкоджений бандит» був встановлений радянською владою, незважаючи на величезну кількість сексотів. Відповідно, і його сім'я могла уникнути репресій. З іншого, з однієї родини могли йти в УПА і 2, і 3, і більше патріотів, оголошених «бандитами».

У будь-якому разі українська земля втратила десятки тисяч своїх кращих синів і дочок. Радянська тоталітарна система використовувала у цьому збройному протистоянні з місцевим населенням засоби і методи, заборонені міжнародними військовими конвенціями, брутально топтала елементарні права людини. Під час допитів підозрюваних широко застосовували тортури й жорсткий психологічний тиск. Росія, – вказує В. Кубів, – вела війну підло, без будь-яких правил етики, моралі, людського глузду, застосовуючи терор, провокації, залякування, підкуп та інші схеми боротьби, опрацьовані в московських аналітичних центрах [18]. Ми цілком поділяємо ці оцінки.

Висновки

Питання про достовірність джерел, що унаочнюють масштаби сталінських репресій у західних областях України в післявоєнні роки, є відкритим. Вочевидь, є малодостовірними джерела, репрезентовані українською незалежною науковою школою з її опорою на націоналістичну, переважно емігрантську літературу та «спогади» безпосередніх учасників подій з українського боку. Дослідники подій 1944 – поч. 1950-х рр. мають сприймати їх критично. Водночас не можуть вважатися цілком достовірними й радянські джерела, включаючи й документальні. Фантазію авторів суттєво стимулювали кар'єрні амбіції та бажання отримати державні нагороди, натомість стримували ті показники, які складніше було підробити – зокрема кількість вилученої у «бандитів» зброї. Однак, безсумнівним є те, що т. зв. радянська влада діяла максимально жорстко, без дотримання навіть вельми умовних вимог «радянської законності». Тортури, застосовані стосовно затриманих «бандитів» і «бандпосібників», були нормою; відповідальність за перевищення владних повноважень, зокрема й за безпідставні вбивства мирних жителів, ніхто не ніс й це навіть не фіксувалося в офіційних радянських документах.

Список використаних джерел

1. Гірник Я. Гурби – місце одного з найбільших боїв УПА з комуністсько-більшовицькими поневолювачами українського народу. *Ветеранський вісник*. 2008. № 3.

2. «Особые папки» Сталіна і Молотова про національно-визвольну боротьбу в Західній Україні у 1944–1948 рр. Збірник документів. Львів : Піраміда, 2010. С. 63.
3. Закревський А. Нескорені герої визвольного руху. Найбільша перемога УПА на Тернопільщині. URL: <http://yabluchko.com.ua/news/3/60/neskoren-gero-vizvolnogo-ruhu>
4. «Особые папки» ..., С. 202 з посиланням на Государственный архив Российской Федерации (ГАРФ). – Ф. 9401, оп. 2, д. 93, лл. 247–251.
5. «Особые папки» ..., С. 223 з посиланням на ГАРФ. – Ф. 9401, оп. 2, д. 94, лл. 253–257.
6. «Особые папки» ..., С. 264 з посиланням на ГАРФ. – Ф. 9401, оп. 2, д. 95, лл. 311–315.
7. «Особые папки» ..., С. 272, з посиланням на ГАРФ. – Ф. 9401, оп. 2, д. 97, лл. 13–16.
8. «Особые папки» ..., С. 324, з посиланням на ГАРФ. – Ф. 9401, оп. 2, д. 134, лл. 101–107, 110.
9. «Особые папки» ..., С. 328–329, з посиланням на ГАРФ. – Ф. 9401, оп. 2, д. 134, лл. 116–119.
10. «Особые папки» ..., С. 277 з посиланням на ГАРФ. – Ф. 9401, оп. 2, д. 95, л. 123.
11. «Особые папки» ..., С. 342, 344, з посиланням на ГАРФ. – Ф. 9401, оп. 2, д. 135, лл. 285–288.
12. «Особые папки» ..., С. 405, з посиланням на ГАРФ. – Ф. 9401, оп. 2, д. 199, лл. 309–311.
13. «Особые папки» ..., С. 278, з посиланням на ГАРФ. – Ф. 9401, оп. 2, д. 97, лл. 346–350.
14. «Особые папки» ..., С. 410–493, з посиланням на ГАРФ. – Ф. 9401, оп. 2, д. 99, лл. 220–291.
15. Особые папки» ..., С. 235–253, з посиланням на ГАРФ. – Ф. 9401, оп. 2, д. 94, лл. 345–380; С. 225–233, з посиланням на ГАРФ. – Ф. 9401, оп. 2, д. 94, лл. 283–298; С. 235–253, з посиланням на ГАРФ. – Ф. 9401, оп. 2, д. 94, лл. 345–380 та ін.
16. «Особые папки» ..., С. 400, з посиланням на ГАРФ. – Ф. 9401, оп. 2, д. 199, лл. 232–236.
17. «Особые папки» ..., С. 212.
18. Кубів В. Генерал Микола Арсенич – шеф СБ ОУН. Яскраві сторінки героїчної та трагічної історії України. Львів, 2011. С. 84.

References

1. Hirnyk, Ya. (2008). Hurby – mistse odnogo z naibilshykh boiv UPA z komuno-bilshovytskymy ponevoliuvachamy ukrainskoho narodu [Hurby is the place of one of the largest battles of Ukrainian Insurgent Army with the communist-Bolshevik enslavement of the Ukrainian people]. *Veteranskyi visnyk (Veteran's Bulletin)*, 3 [in Ukr.].
2. «Osobyе papky» Stalina i Molotova pro natsionalno-vyzvolnu borotbu v Zakhidnii Ukraini u 1944–1948 rr. [«Special folders» of Stalin and Molotov on national liberation struggle in Western Ukraine in 1944–1948] (2010). *Collection of documents*. Lviv: Piramida [in Ukr.].
3. Zakrevskiy, A. Neskoreni heroi vyzvolnoho rukhu. Naibilsha peremoha UPA na Ternopilshchyni [Unruly heroes of the liberation movement. The biggest victory of the Ukrainian Insurgent Army in Ternopil region]. Retrieved from <http://yabluchko.com.ua/news/3/60/neskoren-gero-vizvolnogo-ruhu> [in Ukr.].
4. «Osobyе papki» [«Special folders»], ..., p. 202, with reference to the State Archives of the Russian Federation. F. 9401, op. 2, d. 93, ll. 247–251 [in Russ.].
5. «Osobyе papki» [«Special folders»] ..., p. 223, with reference to the State Archives of the Russian Federation. F. 9401, op. 2, d. 94, ll. 253–257 [in Russ.].
6. «Osobyе papki» [«Special folders»] ..., p. 264, with reference to the State Archives of the Russian Federation. F. 9401, op. 2, d. 95, ll. 311–315 [in Russ.].
7. «Osobyе papki» [«Special folders»] ..., p. 272, with reference to the State Archives of the Russian Federation. F. 9401, op. 2, d. 97, ll. 13–16 [in Russ.].
8. «Osobyе papki» [«Special folders»] ..., p. 324, with reference to the State Archives of the Russian Federation. F. 9401, op. 2, d. 134, ll. 101–107, 110 [in Russ.].
9. «Osobyе papki» [«Special folders»]..., p. 328–329, with reference to the State Archives of the Russian Federation. F. 9401, op. 2, d. 134, ll. 116–119 [in Russ.].
10. «Osobyе papki» [«Special folders»]..., p. 277, with reference to the State Archives of the Russian Federation. F. 9401, op. 2, d. 95, l. 123 [in Russ.].
11. «Osobyе papki» [«Special folders»]..., p. 342, 344, with reference to the State Archives of the Russian Federation. F. 9401, op. 2, d. 135, ll. 285–288 [in Russ.].
12. «Osobyе papki» [«Special folders»]..., p. 405, with reference to the State Archives of the Russian Federation. F. 9401, op. 2, d. 199, ll. 309–311 [in Russ.].
13. «Osobyе papki» [«Special folders»]..., p. 278, with reference to the State Archives of the Russian Federation. 9401, op. 2, d. 97, ll. 346–350 [in Russ.].
14. «Osobyе papki» [«Special folders»]..., p. 410–493, with reference to the State Archives of the Russian Federation. F. 9401, op. 2, d. 99, ll. 220–291 [in Russ.].

15. Osobyе papki» [«Special folders»]..., pp. 235–253, with reference to the State Archives of the Russian Federation. F. 9401, op. 2, d. 94, ll. 345–380; pp. 225–233, with reference to the State Archives of the Russian Federation. F. 9401, op. 2, d. 94, ll. 283–298; pp. 235–253, with reference to the State Archives of the Russian Federation. F. 9401, op. 2, d. 94, ll. 345–380 ta in. [in Russ.].
16. «Osobyе papki» [«Special folders»]..., p. 400, with reference to the State Archives of the Russian Federation. F. 9401, op. 2, d. 199, ll. 232–236 [in Russ.].
17. «Osobyе papki» [«Special folders»]..., p. 212 with reference to the State Archives of the Russian Federation [in Russ.].
18. Kubiv, V. (2011). Heneral Mykola Arsenych – shef SB OUN. Yaskravi storinky heroichnoi ta trahichnoi istorii Ukrainy [General Mykola Arsenych – Head of the Organization of Ukrainian Nationalists. Bright pages of heroic and tragic history of Ukraine]. Lviv [in Ukr.].

*Стаття: надійшла до редакції 28.02.2020
прийнята до друку 07.05.2020*

*The article: is received 28.02.2020
is accepted 07.05.2020*